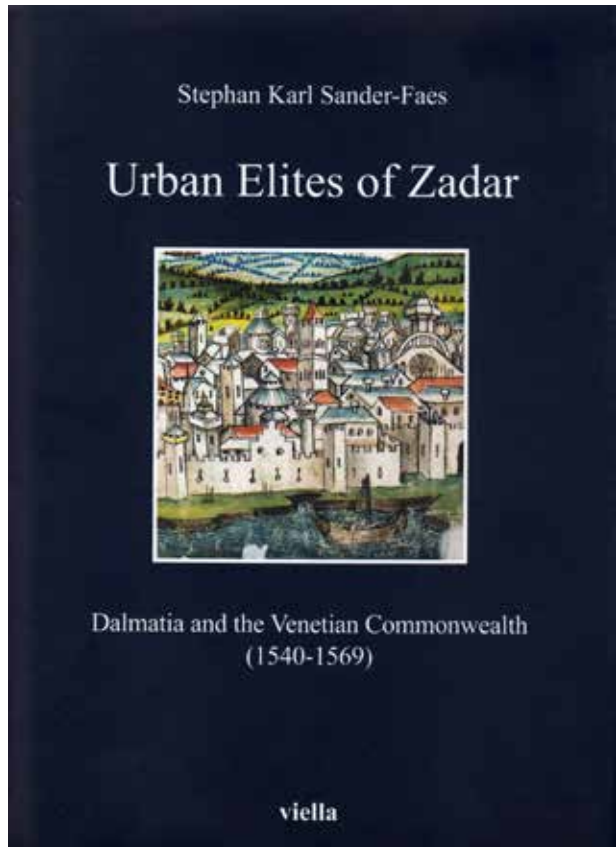

Stephan Karl Sander-Faes: URBAN ELITES OF ZADAR. DALMATIA AND THE VENETIAN COMMONWEALTH (1540–1569). Roma, Viella, 2013, 292 strani.

Monografija je plod večletne doktorske raziskave, ki jo je avtor opravil na Karl-Franzens Universität v Gradcu. Tovrstna doktorska dela so vselej temeljita, poglobljena in vredna pozornosti. Vsebinsko gre za mikroraziskavo, ki pa je postavljena v širši kontekst političnih in gospodarskih razmer 16. stoletja v spremenljivem mediteranskem območju, ki ga je obvladovala beneška republika, stisnjena v primež Svetega rimskega cesarstva in otomanskega imperija. Fokus raziskave je omejen: v geografskem pogledu je osredotočen na mesto Zadar, ki je bil glavno mesto beneške jadranske province, in na teritorij pod njegovo jurisdikcijo; monografija časovno podrobneje obravnava interim med sklenitvijo miru Benetk s Sulejmanom Veličastnim 1540 in vnovičnim beneško-otomanskim konfliktom 1569. V družbenem pogledu je ciljna raziskovana skupina tim. elita, ki pa ni monolitna, ampak jo avtor deli v svetno, cerkveno in intelektualno. Zlasti splošni, okvirni orisi so utemeljeni s sklici na impozanten opus literature, medtem ko konkretni zaključki za zadarsko okolje bazirajo na občudovanja vredni količini arhivskih virov, od katerih so objavljeni le zadarski statuti in beneška navodila in poročila, večina analiziranih zapisov pa je rokopisna. Razbiranje rokopisov, pisanih v nesodobni pisavi, v vulgarni latinščini in italijanščini, je izjemno zahtevno in zamudno, zato so raziskave, ki temeljijo na takih virih, vredne občudovanja.

Struktura besedila je pregledna in za doktorsko delo standardna. Zahvalam, seznamu kratic, oznakama za uporabljene objavljene vire ter razlagi terminoloških izrazov, ki jih avtor uporablja za teritorij v ožjem in širšem zadarskem zaledju, sledi pojasnilo o načinu pisanja imen in datumov. Predgovor sta napisala Gherardo Ortalli in Bernd Roeck; v njem sta izpostavila značilnosti obdobja in poudarila, da težišče vsebine ni na politični zgodovini,

ampak na zgodovini vsakdanjega življenja v Zadru, ki je orisana na podlagi več kot 3500 neobjavljenih arhivskih zapisov.

Monografija vsebuje uvod, jedro in zaključek, ki mu sledi dodatek. Besedilo je opremljeno s številnimi citati iz izvornikov ter s tabelami, ki predstavljajo frekvenco različnih zapisov, tipov zapisov in članov različnih elit, ki v njih nastopajo. Uvod oriše obravnavano obdobje in ugotavlja stanje obstoječe literature o problematiki – zlasti starejši literaturi očita nacionalni naboj. Dejstvo, da se pri nadaljnjem izvajanju sklicuje na številna objavljena dela to trditev deloma relativizira. Uvod napoveduje tudi nadaljnjo vsebino knjige in pojasnjuje njeno zgradbo. Osrednji del ima šest glavnih poglavij, ki so razdeljena v podpoglavja, opombe sledijo vsakemu poglavju. (Pod)poglavja so oblikovana kot samostojne enote z uvodom, ki napoveduje cilj posameznega segmenta vsebine, in z zaključkom, ki povzema bistvo povedanega. Prvo poglavje oriše spreminjanje teritorija pod beneškim vplivom, njegovo upravo in ekonomijo do druge polovice 16. stoletja. V vzhodnem Mediteranu in na Balkanu so od pada Konstantinopla Benetke izgubljale svoje postojanke na račun ekspanzivnega otomanskega imperija. Zadar je bil za Benetke ključno mesto v Dalmaciji tako v administrativnem kot v obrambnem pogledu. Njegovemu geografskemu območju, družbenemu in poklicnemu orisu je namenjeno drugo poglavje, ki ocenjuje število zadarskega prebivalstva, ki se je spričo osmanskega pritiska in z njim povezanimi razmerami spreminjalo. Pomen Zadra je razviden iz dometa njegovih zvez, ki so segale prek Jadrana. Pri tem poglavju je avtor uporabil domiselni metodološki pristop: na osnovi zapisov o imenovanju zastopnikov (prokuratorjev) za zasebne gospodarske, pravne in družbene zadeve ugotavlja dejavnost Zadrancov na lokalnem, regionalnem in nadregionalnem nivoju. Vlogo zastopnikov v domačem okolju so imeli ugledni Zadrani, na tujem pa neredko Benečani. V ekonomskem pogledu notarski spisi največkrat omenjajo dogovore o nepremičninah, v pravnem pogledu pravde glede premoženja, zastopstva na sodišču, pa tudi vračanje telesnih ostankov pokojnikov od drugod. Zapise o zastopništvu uporabi avtor tudi za ugotavljanje deleža udeležbe predstavnikov svetne (plemiči) in cerkvene elite v primerjavi z vojaki, obrtniki, trgovci, predstavniki intelektualne elite – tako na strani naročnikov kot na strani zastopnikov v zadevah. Ne zanemari tudi pojavljanja žensk v teh zapisih. Med intelektualne elite prišteva notarje, pisarje, pravnike, odvetnike, uradnike, zdravnika itd. Cerkevno elito, katere dejavnost je razvidna iz notarskih zapisov, so sestavljali prvaki zadarske nadškofije in ninske škofije ter člani benediktincev, dominikancev in frančiškanov, ki so živeli v devetih zadarskih samostanih in so razpolagali z zemljiško posestjo. Tretje poglavje deli elite na politične (beneške in lokalne), cerkvene (samostani, špitali) in ekonomske in skozi konkretne primere ilustrira njihovo dejavnost. V ekonomskem pogledu je bilo pomembno trgovanje z nepremičninami in živino, solarstvo, pomorska trgovina itd. Četrto poglavje analizira trgovanje z nepremičninami v Zadru v omenjenem razdobju. Osvetli delež žensk v teh poslih, poklicno, geografsko in družbeno strukturo pogodbenikov, obseg posesti ter cene; na otokih so bile te stabilne; v kmetijskem zaledju Zadra so padale, znotraj obzidja pa rasle. Zemljišča so se tudi odstopala prejemnikom za delež pridelka ali pa se oddajala v najem za določeno najemnino. Tovrstne transakcije so predstavljene skozi analizo lastnikov in prejemnikov ter skozi nekatere značilnosti dogovorov. Peto poglavje se posveča vsakdanjemu življenju urbanih

elit Zadra. Razčlenjuje statutarne odloke glede sklepanja zakonskih zvez in dot. Večina porok je bila lokalnih, četrtina je zajela osebe s področja od Kvarnerja do Kotorja, bolj oddaljen izvor je zanemarljiv. Benečanski plemiči se v teh zvezah pojavljajo redko, zveze s hrvaško-slavonsko notranjostjo pa so izjemne. Praviloma so se poročale osebe enakega družbenega ranga. V materialnem pogledu Zadrani z gledišča Benečanov niso bili premožni. Največ podatkov o tem nudijo oporoče in inventarji. Avtor nas seznanja s testamenti žensk treh bogatih zadarskih družin, ki naštevajo dragocena volila v obliki oblačil, nakita, nepremičnin itd. Med inventarji je zlasti zanimiv popis premoženja zadarskega plemiča, ki vsebuje seznam številnih knjig latinskih klasikov. Zadnje poglavje razširja pojem elite na Benečane, Hrvate, Jude in neplemiške elite ter osvetljuje njihovo dejavnost. Benečani si se udinjali v vojaški službi, poslovali so z nepremičninami, nastopali so kot zastopniki in bili povezani s cerkvijo. Neplemiške elite so sestavljali šolani intelektualci, ki so nastopali kot prokuratorji, bili dejavni v javni upravi, lokalni obrambi in upravi. Omembe Hrvatov in Judov so redke. V Zadru so služili vojaki iz zaledja, Judje so se ukvarjali z denarnimi posli, s trgovino, njihove povezave so segale iz jadranskega območja. Pogled na mestni prostor analizira transakcije z nepremičninami zunaj in znotraj mesta. Najpogostejši predmet posesti v Zadru z ozirom na število zapisov so bile hiše, v poslih pa so prevladovali neplemiči. Na osnovi nastopanja plemstva v zapisih pa avtor ugotavlja, da so bili stacionirani na severu in vzhodu mesta. V zaključku avtor nudi povzetek raziskave, poudari novosti v svojem pristopu in nakazuje vizijo oz. smernice nadaljnjih raziskav obravnavane tematike.

Dodatek vsebuje slovarček nekaterih latinskih izrazov, nekatere merske in denarne enote, listo toponimov območja pod zadarsko jurisdikcijo v izvorniku, hrvaščini in italijanščini, tri komentirane zemljevide: območja pod zadarsko jurisdikcijo, zadarskega mestnega zaledja in zadarskega mestnega jedra ter vzorčne prepise zapisa o zastopstvu, o prodaji, odstupu in oddaji nepremičnine v najem ter inventarni popis.

Zanimivo in po pristopih in dognanjih inventivno delo pa ima tudi nekaj pomanjkljivosti, ki zadevajo izvorne navedke. Latinska imen oseb so namesto imenovalniku, ki bi ga večkrat zahteval kontekst avtorjevega besedila, pogosto citirana v tožilniku, dajalniku ali rodilniku. Pripona -que je pogosto napačno transliterirana v -quam. V citatih je mnogo – posamič sicer zanemarljivih, v celoti gledano pa daleč preveč – evidentno zatipkanih napak (samo kot primeri: colfo namesto golfo, str. 39; Venetiaum namesto Venetiarum, str. 92; praecor namesto praeco, str. 116; vicatrio namesto vicario, str. 117; veluti niri-dis namesto uiridis/viridis, str. 179; comorani namesto comoranti, str. 181; sup proprio namesto suo proprio, str. 192; numeravir namesto numeravit, str. 232; Klaonica vrata namesto Klaonička vrata, str. 203 itd.). Na str. 112 je Sali, ki je kraj na Dugem otoku, napačno opredeljen kot otok. Velikost votle mere star avtor opredeli enkrat z 82,25 litra (str. 130), drugič s 83,25 oz. 83,315 litra (str. 222). – Škoda za te pomanjkljivosti. Zaradi njih daje delo, pripravljeno z veliko muje in znanstvene akribije, po nepotrebnem vtis nedodelanosti.

Darja Mihelič